

R Ů Z N Ě

Ohlédnutí za odkazem V.Pospíšila

Dne 12. listopadu 1999 jsme se rozloučili s RNDr. Valentinem Pospíšilem, CSc., který opustil tento svět ve věku nedožitých 88 let. Jeho postava zosobňovala přísného, ale současně vždycky optimistického člověka se smyslem pro humor, který se vždy hlásil k tradicím moravské bryologie. Téměř do konce svého života byl jedním z těch, kteří působili jako její spiritus agens. S jeho životními cestami podrobně seznamuje článek J. Špačka věnovaný jeho šedesátému jubileu (Špaček 1973). Nezapřel v sobě tradice svého učitele J. Podpěry ani svých předchůdců J. Jedličky nebo J. Šmardy. V paměti přátel se zapsal jako poctivý upřímný člověk a důsledný vědec. Svě publikace si vyměňoval s bryology téměř z celého světa – také proto byl dobře informován o nejnovějších výsledcích v tomto oboru. Ovlivnil některé moravské amatérsky působící bryology např. R. Doležala a L. Pokludu. Velmi měl v úctě pedagogickou práci, a proto s mechorosty seznamoval především učitele. Pro bryologii zapálil řadu mladých adeptů, z nichž někteří dnes v oboru profesionálně pracují. V průběhu svého života se věnoval řadě oborů. Nejdříve to byla činnost výchovná a učitelská, později mykologická, ochranná, „kytkařská“ a konečně bryologická. Šíře jeho záberu se tím pochopitelně zvětšovala, i když vždy byl především specialistou v té oblasti, v níž právě působil. Aktivitě, na níž se zaměřil, se vždy hluboce věnoval a pracoval s silným zaujetím a důkladným přístupem. V letech 1959–1977 zastával funkci vedoucího botanického oddělení Moravského zemského muzea. Zde podstatně rozšířil knihovnu a podařilo se mu shromáždit téměř veškerou bryologickou literaturu týkající se Moravy.

Při našem posledním setkání si pan doktor Valentin Pospíšil zachoval svůj osobitý styl. Poté, co předal botanickému oddělení MZM téměř celou svoji „pozůstalost“, jak tento materiál sám nazýval, loučil jsem se s ním slovy: „Pane doktore, dejte se, prosím, zase co nejrychleji

dohromady.“ Pásový opar, který ho nejvíc pronásledoval před jeho skolem, se podepsal na jeho tělesné schránce. Přesto na tato slova vypnul hrud', zasmál se a opáčil: „Copak nejsem pohromadě...?“

Měl jsem možnost sledovat jeho práci od roku 1982 a účastnit se spolu s ním mnoha inspirujících diskusí, exkurzí a učebních kurzů. Častokrát jsem z jeho úst slyšel slova: „S jakýmkoliv druhem se není možno seznámit pouze z herbářového materiálu, ale musíte ho důkladně poznat na jeho přirozeném stanovišti.“ Tento ekologický přístup ke studiu mechorostů se snažil předat i při vedení učebních kurzů. Horlivě podporoval jejich organizování a mohl poskytnout materiál nasbíraný pro tento účel v dřívějších letech. Chápání sběru mechorostů a jiné bryologické práce jakožto rozhojňování národního kulturního dědictví patří snad k jeho nejsilnějším myšlenkám, kterými na nás zapůsobil. Sběr prováděl důkladně a rozvážně. Každému stanovišti věnoval dostatek času, tento postup se snažil vštípit také svým žákům.

Během svého života shromáždil 75 913 sběrů rostlin s perfektní dokumentací každého z nich. Na základě stanovení počtu sběrů pro vybraná léta (obr. 1) bylo odhadnuto, že nasbíral asi 49 660 herbářových dokladů mechorostů. Zpočátku tvořily významnou součást herbářového materiálu také vyšší rostliny, občas sbíral též houby a lišejníky, vzácně i vláknité řasy. Zastoupení jednotlivých skupin rostlin pro vybrané roky vyjadřuje graf (obr. 1).

Jeho sběry pocházely především z Moravy a flyšové části Slovenska. Zaměřoval se zvláště na oblasti, o nichž věděl, že byly v minulosti studovány méně intenzívně. Jeho práce na jihozápadní Moravě naopak navazovala na bohatou tradici bryologických výzkumů (viz Hradílek & Novotný 1998). Též díky jeho působení se prohloubil rozdíl mezi prozkoumaností Moravy a Čech. Čechy a jiné krajiny (Bulharsko, Jugoslávie, Maďarsko, Polsko, Rumunsko aj.) navštěvoval zřídka, ale lokality, na kterých pracoval, vždy důkladně bryologicky zdokumentoval. První z níže podepsaných autorů má tu čest v současnosti determinovat jeho zahradniční materiál a je to práce plná krásných druhů a zajímavých nálezů.

Nejpodstatnější část jeho publikací tvoří práce o rozšíření a ekologii mechů v České a Slovenské republice. Publikoval rozšíření především těch druhů, které považoval za významné (vyhranění zástupci geoelementů, přehlížené druhy, druhy popsané z našeho území a druhy indikačně významné) a ty, které sbíral a důvěrně znal v terénu. Ve svých bryofloristických pracích se zaměřil na území po této stránce opomenutá (Vsetínské vrchy, Javorníky, středomoravské Karpaty, povodí horní Toplé, Spišská Magura, Ľubovnianská vrchovina, Vtáčnik aj.) Na své přátele a kolegy vzpomínal v článcích k životním jubileím resp. úmrtím se záměrem, aby jejich aktivity byly podchyceny v literatuře.

Jako vítané pomůcky slouží publikace o bryologické prozkoumanosti Československa (Pospíšil 1987) a o stupni ohrožení mechů na Moravě (Pospíšil 1988). Za pomoci pracovníků botanického oddělení MZM excerpoval literární údaje o výskytu mechorostů na území Moravy. Vznikla tak kartotéka, která zahrnuje 388 literárních pramenů. Nejstarší práce je z roku 1833 (Nees von Essenbeck), bohužel od roku 1972 nejsou práce sledovány kompletně a poslední zpracovaná publikace pochází z roku 1977.

Ve své práci se nevyhýbal ani obtížným nebo taxonomicky bohatým skupinám. Vzpomeneme např. jeho články o druzích *Frullania inflata*, *Eurhynchium pulchellum*, *Thuidium hystricosum*, *T. abietinum* a některých druzích rodů *Fissidens*, *Tortula* aj. Svým pečlivým terénním průzkumem objasnil rozšíření některých nepatrných mechů, např. *Fissidens exilis*, *Ephemerum serratum*, které byly do té doby většinou přehlíženy.

Na závěr nelze alespoň nezmiňovat paní Ludmilu Pospíšilovou, která mu byla nejen tolerantní manželkou, ale také oddanou a pečlivou asistentkou (vedení pracovny, příprava preparátů, zpracování sběrů). V poslední době, kdy měl značné potíže se zrakem, mohl nadále publikovat hlavně díky její pomoci.

Ivan Novotný, Svatava Kubešová a Magda Zmrhalová

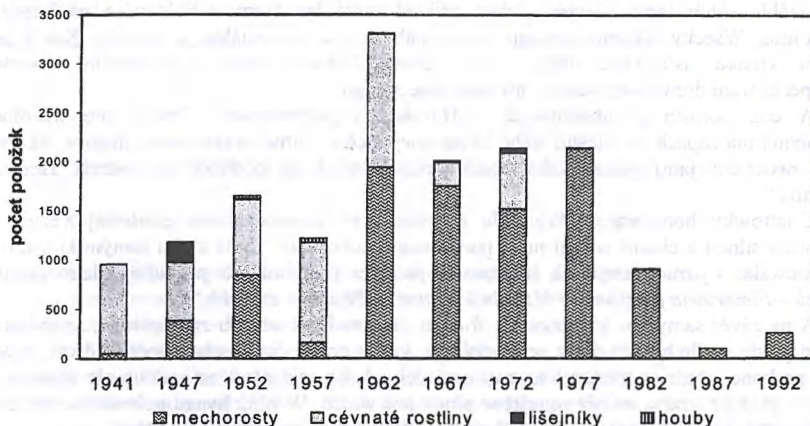
Literatura

Hradílek Z. & Novotný I. (1998): Mechorosty širšího okolí údolí řek Oslavy, Jihlavy a Rokytne na jihozápadní Moravě. – Přírod. Sborn. Západo-morav. Muz. Třebíč 30: 1–76.

Pospíšil V. (1987): Ein Abriss des Standes der Bryofloristischen Erforschung in der Tschechoslowakei auf Grund der Materialdokumentation. – Čas. Morav. Muz., vědy přír., 72: 135 – 156.

Pospíšil V. (1988): Die Laubmoose Mährens, ihr Häufigkeits- und Gefährdungsgrad. – Ibid. 73: 123–148.

Špaček J. (1973): 60 let RNDr. Valentina Pospíšila, CSc. – Ibid. 56–57 (1971–72): 385–397.

Obř. 1 – Zastoupení jednotlivých skupin ve sběřech V. Pospíšila ve vybraných letech

Pročítajíc spisek z pera páně Preslova...

... /Presl J.S. (1846): Wšeobecný rostlinopis, čili: popsání rostlin we všelikém ohledu užitečných a škodlivých. Díl II. – Nowočeská bibliothéka VII. (Spisů muzejních číslo XXIII.), p. 1007–2072, Praha., na mnohé pozoruhodnosti možno při četbě zmíněné přijíti. Potěši-li oko i ducha čtenářova též v čase dnešním a zalíbení najde-li v nich, jest ponecháno na něm samém...

Řeč bude o řádech „mechowé – Musci“ a „jatrovky – Hepaticae“, tedy rostlin „bezcewných“, tj. „rostlin složených ze sklípkatiny, bez cew, a nesaučí wýtrusy t. semena bezkelná“.

Tak kupříkladu k zástupcům rodu roket – *Hypnum* Jan Svato-pluk Presl praví: „Tyto rody, obzwlastě roket tříkautý [= *Rhytidadelphus triquetrus*], nastrošený [= *R. squarrosus*], řemenový [= *R. loreus*], předlauhý [= *Eurhynchium praelongum*] a lesklý [= *Hylocomium splendens*], potřebují se k naduwedeným koncům hospodářským a řemeslnickým. Jindá roket tříkautý a mnohé naduwedených i w lékařství se užíwaly (*Muscus vulgaris*) proti záškrtu a křwotokům.“

Na místě jiném autor připojuje poznámku užitečnou ke zdrojůwce trojřadowé – *Fontinalis antipyretica*: „Zacpáwají jí skuliny mezi trámowím u dřewných domwů, domniwajíce se, že se nezjmá. Jindá jí sobě wážíli w lékařství.“, či ke zkrutku obecnému – *Funaria hygrometrica*: „Mech ten náleží k prwním znamením nawracujícího se žiwobyti na pohořelístich, tedy i w krajinách sopkami přewrácených.“

U plonfku pospolitého – *Polytrichum commune* naléztí možno komentář trefný: „Nejwětší z mechůw; pohromadě rosta dělá obšírné drny a moří menší rostliny. Jako jiné toho pokolení rody dáwá půwod rašelině horní. Z lodyh listů zbawených dělají tu i onde kartáče i chwošťátka.

Jindá celá plodonosná rostlina v lékařství se potřebovala.“ Na místě jiném cos k využití trhlouzbu poduškovitého – *Drytodon pulvinatus* [= *Grimmia pulvinata*]: „Mech přeobecný jindá v octě vařený potřebovali k zastavení krwotoku.“

Též u rašelinníku pospolitého – *Sphagnum latifolium* [= *S. palustre*], r. nastrošeného – *S. squarrosum* a r. ostrolistého – *S. acutifolium* [= *S. capillifolium*] poznámky rozvinuté uvedeny: „Tyto tři rody popínají často přeobširmá přásla na způsob drnu, a přispívají přemnoho ku plození rašeliny bahní, jelikož zhytnulé a ztrauchniwělé částky opět nahrazují se nowými. Někdy se zplstnacují, takže dělají ostrowy na jezerách, jenž i stromy nesauce wětm zponenáhla semo tamo plowau, čehož příklad mezi Izenakem a Fuldau, a na hořejším Černolesu. Wšecky lakotně pohlcují wodu, nabubřují a zponenáhla ji pauštějí. Suché jsau welmi křehké. Island'ané dělají z nich chléb. Ostatně slauží k wycpávání podušek, k wypěchowání dřewěných budow; přesnadně se zjímají.“

A což porostnice mnohotwará – *Marchantia polymorpha*? „Bylina pro ústrojnost znamenitá má zápach obzvláštní slabě balsamowý a chuť mírně swraskawou; jindá v lékařství proti neduhům jatrowým a zakohacení útroh břišních se potřebovala; jatrník Hepatica saxatilis.“

U jatrowky homolaté – *Fegatella officinalis* [= *Conocephalum conicum*] věztě, že: „Zapáchá silněji a chutná ostřeji nežli porostnice mnohotwará. Jindá k těm samým koncům se potřebovala: v jižních krajinách lid sprostý po dnes ji užívá.“ či probujete, zda rozemšilka wonná – *Fimbriaria fragrans* [= *Mannia fragrans*]: „Příjemně zapáchá.“

A na závěr samý cos k trhutkám – *Riccia*: „Ten rod má ještě tu znamenitost, že chřást za uzrání plodu podle brázdy délně se rozpolťuje; každá polowička sestává opět ze dwau částek, ježto na konci předním mezi sebau mají omladek jakoby zaklíněný, na zadním ale rozdělením chřástu okazuje stranu, na níž zapuštěné plody jest widěti. W říjnu hynau polowičky chřástové od zadu až k omladku, který zimu přečkaw w příštím jaře wzrostá w nový chřást“.

opsal zs

8. mykologické dny na Slovensku se budou konat 28.9. - 1.10. 2000 na Oravě. Na programu jsou celodenní exkurze do oblasti masívu Babia hora, Pilska a údolí říčky Jelešňa, dále večerní přednášky a diskuse. Přihlášky: Slovenská mykologická spoločnosť, Dr. Ivona Kautmanová, botanické oddelenie, Slovenské národné múzeum, Vajanského nábr. 2, 814 36 Bratislava; příp. e-mailem na adresu botanika@snm.sk (subject: mykologické dny/Kautmanova).

ON LINE

- ☛ Stránky **International Association for Lichenology** - <http://www.sbg.ac.at/pfl/ial/index.htm>
- ☛ Stránky týkající se různých aspektů **ekologie lišejníků** - <http://www.sbg.ac.at/pfl/projects/lichen/environ.htm>
- ☛ Katalog knihkupectví a antikvariátu **Koeltz** - <http://www.koeltz.com/>
- ☛ Databáze týkající **využití lišejníků** - <http://www.lichen.com/usetaxon.html>
- ☛ **Svět lišejníků**, tentokrát na stránkách Oregonské university - <http://mgd.nacse.org/hyperSQL/lichenland/>
- ☛ **Svět lišejníků**, tentokrát na japonském webu - <http://www.is.kochi-u.ac.jp/Bio/lichens/lich-f-2.html>